

УДК 327:316.32

DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2707–5206.2022.35.261530>

V НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ»

Наукова конференція для викладачів, студентів PhD та магістрів, які навчаються за спеціальністю 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, за участю декана факультету міжнародних відносин, політології та соціології Віктора Глебова, завідувачки кафедри міжнародних відносин Ольги Брусиловської, викладачів та гостей університету, відбулася 12 травня 2022 р. на ФМВПС ОНУ імені І. І. Мечникова. Серед питань, що розглядалися на конференції, чільне місце зайняв аналіз теорії міжнародних відносин (О. Коноваленко, Д. Побле), вузлових проблем міжнародних відносин (С. Глебов, А. Захарченко, Ю. Майстренко, І. Максименко), зовнішньої політики держав (Є. Кіріяк, О. Кондрашова, В. Лозійчук, М. Скрипник).

Ключові слова: теорія міжнародних відносин, проблеми міжнародних відносин, зовнішня політика держав.

Глебов Сергій

К. політ. н., доцент кафедри міжнародних відносин,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ПЕРША ГІБРИДНА СВІТОВА ВІЙНА: БОРОТЬБА УКРАЇНИ, ВИКЛИКИ ДЛЯ СВІТУ

Характер, динаміка та зміст україно-російських відносин в контексті безпекових інтересів обох країн у Північному Причорномор'ї України, особливо щодо Криму, з початку 1990-х р. визначалися реалізацією з боку Росії сценарію «м'якого» поглинання Кримського півострова. Аж до 2014 р., коли «зелені чоловічки» «ввічливо», але «жорсткою силою» тимчасово окупували українську територію Автономної Республіки Крим із наказу російського президента.

Чорноморський регіон був приречений стати полем битви нової «холодної війни». Втім, починаючи від інциденту навколо Тузли в 2003 р., через «п'ятиденну війну» в 2008 р. та «спробувану» анексію Криму в 2014 р., світ 24 лютого 2022 р. вийшов на якісно новий рівень протистояння акторів міжнародних відносин. Постбіполярна система міжнародних відносин протягом останніх восьми років перетнула межу інерційних суперечок часів «холодної війни», а глобальне суперництво двох наддержав трансформувалося у протистояння демократичного світу з квазі-наддержавою в обличчі путінської Росії.

Війна РФ проти України, яка ведеться терористичними засобами проти цивільного населення, намаганням нав'язати свою парадигму світового

устрою, риторика ядерного шантажу, фейків та наступальної пропаганди, кіберзлочини по всьому світу, фактична (само)ізоляція держави з ознаками тоталітаризму — Російської Федерації — від решти демократичного світу, не просто перевершила сукупність військових загроз часів «холодної війни»; геополітичні амбіції сучасного російського керівництва вийшли за межі амбіцій СРСР та торкнулись колоніальної історії Російської імперії часів Петра I, Катерини II, продажу Аляски Америці.

Путінська Росія розпочала Першу гібридну світову війну. На території України, судячи з офіційної риторики кремлівських очільників, Росія воює з колективним Заходом, отже, з демократією, глобальною економічною інтеграцією, новими інформаційними та інноваційними промисловими технологіями, міжнародним правом, універсальними загальнолюдськими цінностями. РФ використовує локальну конвенційну війну проти України як гібридний наступ на «вестернізовану» частину світу. Не важливо, чи використовує Кремль антизахідну риторику лише як виправдання своєї агресії проти пронатовської та проєвропейської України, чи дійсно готова РФ до ескалації напруги у відносинах з Заходом до використання «жорсткої сили» проти країн НАТО. Модель та стан сучасного протистояння РФ та Заходу на концептуальному рівні, на стратегічних напрямках в Україні та у дипломатичній конфронтації перевершують негатив моделі взаємодії між Сходом та Заходом часів Залізної завіси. Подальша ескалація конфлікту може спалити останній міст у відносинах між РФ та Заходом у міру мінімізації залежності країн ЄС від російської нафти та газу до кінця 2022 — початку 2023 р. Це може мати деструктивний вплив на Україну та підніме градус загрози прямого «жорсткого» протистояння між Росією та країнами НАТО.

Історична місія України під час справедливої визвольної війни проти російського агресора полягає не тільки у відстоюванні своєї територіальної цілісності та деокупації захоплених у 2014 р. українських територій. Україна опинилася на останньому рубежі захисту Заходу в умовах Першої гібридної світової війни, й від оборони України та подальшої перемоги над російськими загарбниками за військової, економічної, інформаційної та дипломатичної підтримки союзників залежить, чи буде перейдена межа повномасштабної Третьої світової війни.

Україна прийняла цей виклик й відстоює безпекову недоторканність країн Заходу ціною воєнних та цивільних жертв. Країни-партнери України мають усвідомити загрозу миру та демократії, взяти на себе спільну з Україною відповідальність з їх захисту. Для початку треба перемогти спокусу умиротворення агресора та забезпечення миру ціною поразки України. Історія Другої світової довела, що навіть «Мюнхен» не врятував від війни. А реваншизм Путіна не менший, аніж реваншизм гітлерівської Німеччини. НАТО було би дуже небезпечно недооцінювати наміри російського керівництва, але серед членів організації все ще є ті, хто не сприймає Першу гібридну як війну проти Заходу з усіма негативними наслідками для своїх громадян у середньостроковій перспективі.

Захарченко Алла

К. політ. н., доцент кафедри міжнародних відносин, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ІСЛАМІСТСЬКИЙ РАДИКАЛІЗМ НА БЛИЗЬКОМУ ТА СЕРЕДНЬОМУ СХОДІ: ФЕНОМЕН «ІСЛАМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ»

Серед викликів, з якими довелося зіткнутися світовій спільноті у XXI ст. найбільш гостро постає проблема тероризму. Особливої уваги у цьому контексті заслуговує одна з найвідоміших та найнебезпечніших терористичних організацій сучасності — «Ісламська держава» (ІД). Незважаючи на те, що ІД за своєю ідеологією є класичним радикальним ісламістським рухом, для неї характерна низка специфічних, відмінних від решти подібних угруповань рис, сукупність яких й складає феномен ІД.

Невелика сунітська ісламістська організація «Ісламська держава Іраку» була заснована у 2006 р. Починаючи з 2011 р. вона, спираючись на жорстку структуру, войовничу ідеологію та ефективну стратегію, а також використовуючи хаос, що утворився в регіоні внаслідок «Арабської весни», швидко перетворилася на впливового регіонального актора.

По-перше, ІД досягла чималих успіхів у розширенні своєї території. У 2015 р. вона контролювала 30 % території Іраку та 70 % території Сирії, а також захопила нафтоносні території на узбережжі Лівії. Таким чином, ІД перетворилася на транснаціональне державне утворення (квазі-державу), на території якої мешкало понад 10 мільйонів осіб.

По-друге, 29 червня 2014 р. ІД оголосила про створення на підконтрольних територіях «халіфату» — «Ісламської держави», тим самим відкинувши географічну прив'язку у своїй назві. Це створило базис для формування не тільки регіональних, але й світових претензій з боку ІД. Хоча «халіфат» не був визнаний жодною країною у світі, сам факт його проголошення став новою віхою в еволюції проблеми ісламістського радикалізму.

По-третє, «Ісламська держава» створила безпрецедентну кількість візуальних та аудіоматеріалів (фільми, комп'ютерні ігри, музика тощо), покликаних популяризувати ідею «халіфату». Завдяки потужній кампанії пропаганди ІД вдалося залучити тисячі бойовиків із різних країн світу, зокрема зі США, Росії, країн Західної Європи, арабського світу. На піку могутності в лавах ІД налічувалося біля 30 тисяч бойовиків із 80 країн.

По-четверте, «Ісламська держава» отримувала прибуток від нелегального продажу нафти та інших ресурсів із захоплених територій, а також від наркоторгівлі та викупів за викрадених людей. Таким чином, відбувалося самофінансування організації, що суттєво відрізняло її від інших ісламістських угруповань.

Іншою характерною рисою ІД стала безпрецедентна жорстокість. Практикувалися публічні страти, зокрема обезголовлення та розп'яття на хрестах, тортури, торгівля людьми, рабство, використання дітей-солдат. Варто зазначити, що бойовики нещадно вбивали не тільки представників інших озброєних угруповань, етнічних груп та релігійних течій, але й мусульман-шиїтів.

Нарешті, «Ісламська держава» та її прихильники розгорнули широко-масштабну терористичну активність по всьому світу, поставивши під загрозу міжнародну безпеку. Зокрема в Європі у 2015–2016 рр. відбулась низка резонансних терористичних атак під егідою ІД.

Внаслідок активних дій міжнародної коаліції на чолі зі США «Ісламська держава» втратила у 2017 р. практично всі свої позиції в Сирії та Іраку. Тим не менше, організація продовжує існувати в якості численних «сплячих» осередків, здійснюючи партизанську боротьбу проти офіційних урядів. Крім того, після проголошення халіфату у 2014 р. низка ісламістських угруповань у різних регіонах світу (наприклад, «Боко харам» у Нігерії, «Абу Сайяф» на Філіппінах та ін.), присягнули на вірність «Ісламській державі», створивши мережу провінцій (вілайетів) «великого халіфату».

На сьогодні підпорядкованими ІД є не менше 10 тисяч завербованих бойовиків та більше десятка структур від Західної Африки до Східної Азії. Основними зонами її впливу залишаються Ірак, Сирія, Лівія, Єгипет, Афганістан та Нігерія. З кожним днем все більше дрібних угруповань приєднуються до організації, що дозволяє «Ісламській державі» розширювати географію нападів. Так, структури ІД за межами Іраку та Сирії спричинили більше смертей у 2020 р., аніж у будь-якому попередньому році. У Західній Африці смертність через атаки, пов'язані з ІД, майже подвоїлася з 2 700 у 2017 р. до 5 000 у 2020 р.

Таким чином, незважаючи на розгром «Ісламської держави», загроза, що походить від неї, не втрачає актуальності. Досвід показує, що боротьба з ІД та подібними організаціями за допомогою військових інструментів здатна послабити їх тільки фізично й тимчасово, оскільки радикальна ісламістська ідеологія, як і раніше, знаходить прихильників серед мусульман у різних країнах світу.

Кіріак Євген

Студент магістратури «Міжнародні відносини» першого року навчання,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

КУЛЬТУРНО-РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ НАПРИКІНЦІ ХХ — НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У формуванні та реалізації зовнішньої політики Туреччини особливу роль відіграють культурний та релігійний чинники. На початку ХХІ ст., в період перебування при владі Партії справедливості та розвитку та Р. Т. Ердогана, посилилась роль культурної та релігійної складової зовнішньої політики країни. Туреччина активно залучає цей інструментарій «м'якої сили» для розвитку відносин з сусідніми країнами, й особливо з тими, які мають певну «схожість» в релігійному та культурному плані. Правляча еліта Турецької Республіки стверджує, що саме гнучка зовнішня політика дасть можливість робити стратегічні кроки на глобальному рівні, у тому числі спочатку стати важливим актором міжнародних відносин у

Середземномор'ї, на Кавказі та в районі Перської затоки, а потім поширити свій вплив на весь світ.

Окремі напрямки культурно-релігійної політики Туреччини як складової зовнішньої політики висвітлені достатньо повно, натомість окремі аспекти, наприклад, релігійна складова — висвітлені недостатньо.

У деяких випадках релігійний чинник у зовнішній політиці стає наріжним каменем. Прикладом таких труднощів є невдала спроба Туреччини інтегруватись до ЄС. Незважаючи на реальні здобутки турецької державності й у сфері економічного зростання, й у сфері політичної стабільності, і в безпековій сфері, все-таки Туреччина так і не стала реальним претендентом на вступ до ЄС. Найбільшою перешкодою для Туреччини на шляху до ЄС є релігійний фактор. Він розкривається через різноманітність релігійних уподобань населення Туреччини та більшості населення країн-членів ЄС. Іслам сунітського толку, який є домінуючою релігією для турецького суспільства, не поділяє цінностей християнського релігійного вчення та є фактично ворожим до будь-якої іншої релігії. Така різниця є базисом для антагонізму систем цінностей, притаманних ЄС та Туреччині, а тому суттєво й негативно впливатиме на подальшу єдність ЄС у разі вступу Туреччини. Проте громадськість Туреччини багато десятиліть висловлювала активне прагнення стати частиною ЄС. Водночас вступ Туреччини в ЄС гостро ставить питання про можливість релігійно-культурного компромісу. Для подолання цього питання Туреччина активно використовує інструментарій «м'якої сили», особливо культурної дипломатії.

Культурно-релігійний чинник є важливим інструментом налагодження та розвитку відносин з іншими державами. Яскравим прикладом культурної інтеграції є Україна. В 2011 р. на виконання Угоди між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про культурне співробітництво було прийнято Програму співробітництва між Урядом України і Урядом Турецької Республіки у сфері культури.

Отже, проведення політики «нульових проблем» на підставі культурно-релігійного чинника дозволило за короткий термін отримати позитивні результати. Туреччині вдалося суттєво згладити проблеми у відносинах із сусідніми країнами.

Кондрашова Олена

Студентка магістратури «Міжнародні відносини» першого року навчання,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

КИТАЙСЬКА ДОКТРИНА НОВОГО ШОВКОВОГО ШЛЯХУ: ВНУТРІШНІ ТА ЗОВНІШНІ ВИМІРИ

Китайська доктрина передбачає формування нової моделі мирного співробітництва та розвитку всіх країн в умовах глобальної взаємозалежності та взаємопов'язаності. У рамках ініціативи «Новий шовковий шлях» китайське керівництво пропонує розвивати міжнародне співробітництво у п'яти основних галузях: політична координація, взаємозв'язок інфра-

структури, безперервна торгівля, вільний обіг капіталу та зміцнення духовної близькості між народами. Висунувши цю ініціативу, Китай прагне створити умови для підтримки зростання своєї економіки, оскільки будівництво інфраструктурних об'єктів та вихід на нові ринки створить додатковий попит на китайську продукцію на глобальних ринках. Країни, що беруть участь у проекті «Новий шовковий шлях», отримають масштабні інвестиції, доступ до розвинених ринків та глибшої інтеграції у світову економіку.

У вересні 2013 р., через кілька місяців після офіційного затвердження на посаді Голови КНР, Сі Цзіньпін під час свого візиту до Казахстану вперше озвучив ініціативу «Нових шовкових шляхів», яка була об'єднана слоганом «Один пояс, один шлях» та представлена у вигляді документа «Бачення та дія, спрямовані на просування спільного будівництва Економічного поясу шовкового шляху та Морського шовкового шляху ХХІ століття». Ця ініціатива є продовженням, розширенням, комбінацією і навіть кульмінацією низки важливих китайських проектів, оголошених раніше. Що стосується фінансової підтримки проекту, то для цих цілей Китай створив два інститути — Азіатський банк інфраструктурних інвестицій та Фонд шовкового шляху. Економічна стратегія КНР сьогодні полягає в активному «виході назовні», налагодженні відносин з іншими країнами та забезпеченні доступу для китайських підприємств на зовнішні ринки. Передбачається, що основні маршрути Економічного поясу шовкового шляху проходитимуть: з Китаю через Центральну Азію, Росію до Європи (до Балтійського моря); з Китаю через Центральну Азію та Західну Азію до Перської затоки та Середземного моря; з Китаю до Південно-Східної Азії, Південної Азії, до Індійського океану. Основні напрями Морського шовкового шляху: з морських портів Китаю через Південно-Китайське море до Індійського океану та далі до Європи; з китайських портів через Південно-Китайське море у південну акваторію Тихого океану. Активні зусилля щодо розвитку стратегічних та економічних відносин з країнами маршруту Морського шовкового шляху відкривають можливість уникнути зростаючого стримування Китаю в результаті політики США щодо «розвороту в Азію».

Проект «Новий шовковий шлях» є логічним продовженням сформованої зовнішньополітичної лінії КНР та сьогодні дедалі більше набуває політичного забарвлення, яке зумовлене боротьбою КНР зі США за вплив в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, а також здійснення впливу на глобальну економіку. Доктрина «Нового шовкового шляху» передбачає прагнення до багатополярності та протидію гегемонії, орієнтир на взаємовигідне співробітництво та об'єднання зусиль у боротьбі із загальними проблемами, прихильність ідеї мирного співіснування та спільного розвитку країн з різною культурою та політичним устроєм, встановлення дружніх зв'язків з іншими народами.

Коноваленко Ольга

Студентка магістратури «Міжнародні відносини» першого року навчання,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

Мультикультуралізм — це доволі нова політична концепція, яка поступово формується з середини ХХ ст. Дослідники наголошують, що вона є результатом глобалізації та її впливу на політику держав, в яких присутні етноси з різними культурою, менталітетом, економічним і політичним статусом. З моменту появи ця концепція була спрямована на формування політики багатокультурної держави, яка приймає мігрантів та поважає їхні культури. Вперше політика мультикультуралізму реалізовувалася Швейцарією, Канадою, Австралією, Великобританією, США та Нідерландами. Сьогодні вона застосовується у Німеччині, Франції та інших державах. Разом з тим, все частіше офіційні особи окремих держав говорять про кризу мультикультуралізму, про наміри відмовитися від цієї практики, що викликає науковий та практичний інтерес до зазначеної проблеми.

Теоретичною основою мультикультуралізму є лібералізм, який ґрунтується на демократичних засадах рівності, свободи та спільних цінностях. Засновником концепції мультикультуралізму вважається Д. Ролз, який у 1971 р. сформулював концепцію справедливості. Представники ліберальної парадигми переконані, що кожен індивід має право вести такий спосіб життя, який він обирає самостійно. Тож, у ліберальному суспільстві пріоритет надається політиці толерантності до традицій та особливостей життєвого укладу інших. Будь-які протиріччя та конфлікти, відповідно до ліберального підходу, мають вирішуватися мирним шляхом, без утисків або зневаги до традицій та норм інших груп. Більше того, окремі теоретики наголошують, що держава має підтримувати групову диференціацію, надаючи культурним меншинам виняткові права та захист. Таким чином, можна простежити еволюцію концепції мультикультуралізму в рамках ліберальної школи: зосередження не на індивідуалістичному підході, але на правах національних, релігійних та інших груп.

Однак не всі представники класичного лібералізму підтримували так званий «м'який» підхід до мультикультуралізму в політиці держав, вважаючи, що він не забезпечує захист центральних для лібералізму цінностей. Зокрема Б. Баррі вважає помилкою прояви толерантності відносно неліберальних складових культурних та релігійних суспільств. Потрібно вживати активніших заходів для досягнення відповідності культурних меншин принципам ліберальної держави, акцентує він. У. Кімліка відстоює більш жорсткий варіант мультикультуралізму зі збереження культурної самостійності меншин в межах однієї держави, оскільки «м'який» підхід не здатен вирішити складні проблеми, які виникають в умовах культурного різноманіття. Він вважає, що ліберальні принципи відповідають вимогам із захисту меншин перед рішеннями більшості, забезпечують як свободу всередині групи, так і рівність між меншістю та більшістю в суспільстві.

Під впливом інтеграційних процесів ліберальні ідеї набули подальшого розвитку, що також вплинуло на підходи до мультикультуралізму, його співвідношення з ліберальними цінностями та правами окремих груп на збереження власної культури. Зокрема посилюється критика «м'якого» мультикультуралізму з боку представників неолібералізму, які не згодні з тим, що в суспільстві мають співіснувати групи, окремі традиції та норми яких порушують ліберальні цінності. Соціально-економічні кризи, які виникають внаслідок протистояння культур та релігійних цінностей одних груп всередині багатоетнічної держави, що здійснюють політику мультикультуралізму, набули свого втілення в ідеях С. Хантінгтона про зіткнення цивілізацій та виникнення нових конфліктів вздовж цивілізаційних розломів. Міграційні кризи останніх років також збільшують кількість критиків мультикультуралізму.

Таким чином, дослідники визнають існування позитивних та негативних елементів мультикультуралізму в сучасному світі, що потребує подальшого дослідження проблеми, яка не втрачає своєї актуальності в умовах інтегрованого та глобалізованого світу.

Лозійчук Вероніка

Студентка магістратури «Міжнародні відносини» першого року навчання,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ЯДЕРНА ПРОГРАМА ІРАНУ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

За свою історію ситуація навколо іранської ядерної програми кілька разів балансувала на грані війни, а потім знову поверталася в русло дипломатичних переговорів на тлі посилення антиіранських санкцій. Іранська ядерна програма стала серйозним чинником міжнародних відносин. Вона має помітний вплив на дискусії щодо проблеми збереження режиму нерозповсюдження ядерної зброї, ефективності діяльності таких міжнародних організацій як МАГАТЕ та ООН.

Ядерна програма Ірану бере свій початок з 1957 р., з американської програми «Атоми для миру», яка передбачала допомогу Ірану у розвитку ядерної енергетики у мирних цілях. У 1974 р. після підписання Угоди про гарантії з МАГАТЕ Іран за допомогою західних країн — США, Франції, Західної Німеччини — почав розвивати свою власну атомну промисловість. З цих країн за 1975–1978 рр. до Ірану було поставлено близько 10 атомних реакторів. Після Ісламської революції 1979 р. Іран переглянув своє ставлення до зброї масового ураження та усвідомив важливість володіння ядерною зброєю, яка може бути вагомим фактором міжнародної політики. Наступний етап розвитку ядерної програми Ірану ознаменувався пошуком союзників та залученням іноземних фахівців. У 1990-х рр. Іран почав активно розвивати співпрацю у галузі ядерної енергетики з Китаєм та Радянським Союзом. У 1992 р. було підписано протокол про співпрацю між КНР та Іраном в галузі атомної енергетики; угоду про співпрацю в сфері

мирного використання атомної енергії між Іраном і РФ, а у 1995 р. — угоду про завершення будівництва першого енергоблоку Бушерської АЕС.

Починаючи з Ісламської революції до кінця 1990-х рр. в Ірані йшло активне формування ядерної програми, не дивлячись на наслідки самої революції, в тому числі й релігійні, на іраксько-іранську війну, на санкції США та на інші чинники. У 2003 р. МАГАТЕ дійшла висновку, що Іран близько 20 років займається таємною розробкою ядерних проектів.

Військова доктрина Ірану та його ядерна політика — це продовження політичної лінії клерикально-шиїтського режиму, ключовою метою якого є становлення Ірану як потужної регіональної держави. Крім того були визначені інші напрямки геополітики Ірану в рамках реалізації ядерної програми: забезпечення безпеки держави; стримування Ізраїлю; зміна балансу сил в регіоні; перешкода політиці США на Близькому Сході. Ці вектори зовнішньої політики сприяли здійсненню заходів санкцій відносно Ірану.

Спільний всеосяжний план дій з ядерної програми Ірану 2015 р. — це найважливіший історичний документ, який вперше з часів Договору про нерозповсюдження ядерної зброї «приборкав» ядерні амбіції Ірану і поставив його ядерну програму в рамки міжнародних законів і вимог МАГАТЕ.

Але станом на 2020 р. усі спроби світової спільноти зупинити або взяти під контроль атомну програму Ірану залишаються безуспішними. Іран вирішив припинити виконання зобов'язань зі СВПД після того, як США оголосили про вихід з ядерної угоди в 2018 р. і поступово почали відновлювати санкції проти Тегерана.

У перспективі ядерний статус Ірану буде залежати від того, чи буде збережений СВПД без США, а також чи вийде у Тегерана скористатися можливостями здійснювати фінансово-економічну співпрацю із зарубіжними країнами. Крім того, сьогодні основне завдання Росії, Франції, Китаю, Великобританії та Німеччини щодо захисту СВПД — надавати допомогу Ірану в односторонньому, двосторонньому і багатосторонньому форматі в його боротьбі проти американських санкцій. Але зараз упевненості у збереженні Спільного всеосяжного плану дій з ядерної програми Ірану навіть в «підвішеному» стані немає.

Майстренко Юлія

К. політ. н., доцент кафедри міжнародних відносин, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН МІЖ АЗЕРБАЙДЖАНОМ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ

Особливості відносин між Азербайджаном та Туреччиною актуалізовані у працях політологів-міжнародників як в Україні (О. Дуднік), так і у світі (Ж. Гул Єсєві, Б. Явуз Тіфтікжигіл, У. Айдин, М. Ісмаїлов).

Відносини між країнами почали формуватися після розпаду Радянського Союзу й початку становлення Азербайджану як незалежної країни. Протягом всього радянського періоду Туреччина дистанціювалась від

тюркських народів, що перебували в рамках СРСР. Мовна, культурна та історична близькість двох країн сприяла відновленню та подальшому розвитку відносин між ними. На початку 1990-х рр. Азербайджан знаходився в економічному занепаді, Туреччина також не мала достатнього економічного потенціалу, щоб підтримати сусідню країну та досягти лідерства в регіоні. Туреччина організовувала саміти лідерів тюркських країн, турецький президент Т. Озал запропонував створити Тюркський спільний ринок та Тюркський банк розвитку та інвестицій.

Справжнім викликом двостороннім відносинам став Нагірно-Карабахський конфлікт. Туреччина не надала активної підтримки Азербайджану у 1992 р.: відмовилась надати гелікоптери для евакуації населення, тому що турецький прем'єр-міністр не хотів псувати відносини з РФ. Згодом відносини між країнами у військовій та політичній сферах почали покращуватись. Але нормалізація турецько-вірменських відносин спричинила певну напругу в азербайджано-турецьких відносинах. Починаючи з 2000-х рр. Туреччина активно імплементує політику «нуль проблем з сусідами», згідно з якою потрібно розвивати добросусідські відносини. Особливо важливим було співробітництво у військовій сфері. Туреччина надавала високотехнологічну зброю Азербайджану, а турецькі військовослужбовці тренували своїх азербайджанських колег. В 2020 р. знову загострився Нагірно-Карабахський конфлікт. Завдячуючи підтримці Туреччини Азербайджан мав значну перевагу й досяг успіху.

Процес становлення економічної співпраці двох країн можна розділити на два періоди: перший характеризувався економічним хаосом та політичною невизначеністю Азербайджану й тривав до середини 1990-х рр.; наступний період характеризується економічною стабілізацією і початком зростання, триває до сьогодні. Слід відзначити, що енергетичний сектор займав значне місце в структурі ВВП країни й сприяв її економічному зростанню; експорт природного газу та нафти складав більше 90 % від загального експорту. Турецька Республіка виступала інвестором в цей сектор економіки. Туреччина також бере участь у транспортуванні азербайджанських енергоносіїв, що укріплює двосторонні відносини.

Лідери обох країн підтверджують наявний потенціал у відносинах між країнами. Баку став головним союзником Анкари на Кавказі. Але Туреччина прагне до більш тісної співпраці з тюркомовними країнами, особливо це стосується Азербайджану, адже після розпаду СРСР частина азербайджанської політичної еліти прагнула до «об'єднання азербайджанських та анатолійських турків» в межах однієї країни.

Скрипник Максим

Студент PhD кафедри міжнародних відносин, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА РЕЖИМ КОНТРОЛЮ НАД ОЗБРОЄННЯМИ: ПРІОРИТЕТИ ПОЛІТИКИ США

Режим контролю над озброєннями майже півстоліття слугує інструментом для утримання від гонки ядерного озброєння після того, як Радянський Союз досяг ядерного паритету зі Сполученими Штатами, а стримування, таким чином, набуло стратегічного характеру. Обидві сторони були зацікавлені створити механізм зменшення невпевненості та посилення передбачуваності, а також одночасно обмеження ядерних арсеналів. Тож, в якості важливого елемента стратегічного діалогу між Вашингтоном та Москвою під час «холодної війни», цей режим не втратив своєї актуальності з її завершенням. Так само він продовжує залежати від стану відносин між США та Росією.

Режим контролю над озброєннями складається з низки договорів, зокрема Договір про обмеження стратегічних озброєнь та Договору про протиракетну оборону, Договору РСМД, СНО-I та II, а також так званий СНО-III, який підписали 2010 р. Однак подальші переговори щодо РСМД, Договору про відкриті небо та продовження СНО-III продемонстрували, по-перше, за оцінками аналітиків, фундаментальні розбіжності між Вашингтоном та Москвою щодо скорочення стратегічних озброєнь та роззброєння. Так, США наполягали на першочерговій увазі до ядерної зброї, в тому числі нестратегічної, та ядерних запасів. Росія, натомість, вимагала «вирівнювання безпеки», тобто включення у порядок денний переговорів питання щодо ПРО, звичайної зброї великої дальності, космічної зброї, а також відведення ядерної зброї США з Європи та включення Франції та Великобританії до переговорів. По-друге, невдачі переговорів щодо контролю над озброєннями віддзеркалювали загострення політичного конфлікту між США та Росією через російську агресію проти України у 2014 р. Крім того, адміністрація Д. Трампа не демонструвала зацікавленості у переговорах, що тільки посилювало кризу режиму контролю над озброєннями.

Ситуація змінюється з приходом до влади Д. Байдена, який погодився продовжити угоду СНО-III без додаткових умов, що мало виграти час для змістовних перемовин з відновлення стратегічної стабільності. Зустріч Байдена та Путіна в Женеві (червень 2021 р.) та подальший діалог сторін з питань ядерної зброї, ПРО та інші, до речі, останній відбувся у січні 2022 р., виглядали перспективними.

Однак неспровоковане вторгнення Росії в Україну унеможливило будь-який діалог зі стратегічної стабільності між США та Росією. Адміністрація Байдена заявила про готовність взаємодіяти з Росією з питань стратегічної стабільності та контролю над ядерними озброєннями, навіть наголошуючи на важливості саме сьогодні працювати над зменшенням ризику гонки озброєнь або ядерної ескалації. Разом з тим, як окремі офіційні особи, так і аналітики вказують на неможливість відновлення діалогу через поточну

ситуацію в Україні, «триваючі жахливі дії (Росії. — Авт.) ХХІ століття», через відсутність способу засвідчити добросовісність та серйозного сприйняття дипломатичних кроків Вашингтону з боку Росії. Окремі дослідники вказують, що відновлення цих дискусій можливе після завершення війни або через деякий час після цього. Але і тоді діалог буде надзвичайно складним: суперечливі підходи сторін посиляться ймовірною відмовою Росії вести переговори про обмеження нестратегічної ядерної зброї. Війна проти України посилила сприйняття її Кремлем як одного із найнеобхідніших засобів компенсації переваг США і НАТО в звичайних силах. Крім того, взаємна недовіра не сприятиме конструктивній позиції сторін щодо розширення лімітів СНО-III та пошуку взаємоприйнятних заходів верифікації та прозорості договору.

Отже, війна Росії проти України закрила будь-які можливості для діалогу між Вашингтоном та Москвою щодо контролю над озброєннями на невизначений час. І хоча сторони декларують відкритість до продовження діалогу, проте одночасно з цим говорять про відсутність реальних планів щодо цього, враховуючи, що контроль над озброєннями працює лише за умов наявності спільних інтересів та взаємодії із застосуванням обмежень та перевірок.

Poble Dmytro

Assistant Professor, Department of International Relations, Odesa I. I. Mechnikov National University

ARABIAN PROTOCOL & ETIQUETTE WITHIN CROSS-CULTURAL COMMUNICATION ENVIRONMENT

One of the most specific features of the modern world is the high intensity of communication processes thanks to electronic devices that involve representatives of different cultures in this process. The founder of the theory of cross-cultural communication, Edward T. Hall, defines three important dimensions of culture that affect interpersonal relations and communication—these are temporal, spatial, and contextual components. In his book «Beyond Culture», Hall singles out the context as one of the fundamental characteristics of cultural societies, defines it in some sense as «one of the ways of looking at things» and considers a number of external factors that can affect the communication process (tone of speech, gestures, the actual distance of interlocutors, time, weather, social norms, geographical location, etc.). He proposed dividing all cultures into high-contextual and low-contextual ones.

Arab scientists, in their turn, believe that the concepts of culture and communication possess more components of commonality and integration than separation and disagreement. Usually, the revolution in information technologies during the last three decades has filled the related industry with new instrumental and digital possibilities and, to a lesser extent, with conceptual and symbolic elements.

The Moroccan researcher Yahya Al-Yahyawi in the article «The Comprehensiveness of Communication and the Specificity of Culture» comparing the concepts of culture and communication believes that «the access of local and national cultures to the large networks does not add «global dimensions» to them and the ability to affect directly other cultures, but it contributes to debating and cognitive perspectives and provides significant opportunities for mutual acquaintance and dissemination of views for a perspective».

Therefore, the components of protocol and etiquette play an important role in intercultural (cross-cultural) communication. According to former Iraqi Ambassador Wagbi Karghuli, the origin of the concept of protocol, which in Arabic means «toll» or «fee» refers to the eras of the Umayyads, the Abbassids, and the times of Andalusia as «a summary of the rules and procedures for the reception of kings, emirs, and persons occupying a prominent position».

The protocol is always associated with such a concept as etiquette, which Arab scholars consider an art. In Egypt, it is believed that the art of etiquette is a magic key that conquers the hearts of individuals and individual cultures of all peoples around the world. According to the opinion of the Egyptian scientist Muhammad Abdul-Ghani Gilyal in the Handbook of Protocol Management and the Art of Etiquette, «the mastery of the culture of communication prepares individuals for the ability to communicate with others, contributes to society in its daily relations, and solemn events at the regional and international levels.»

The Arabs come from ancient tribes who lived in the Middle East and North Africa. It was the Arabs who began to separate from other Semitic tribes around the first millennium BC when prosperous places and kingdoms arose in the south of Arabia (the Sabaeen Kingdom, etc.) and the northern regions were inhabited by Bedouin nomads who spoke the Arabic language and considered their descent from the son of the Prophet Abraham (Ibrahim)-Ishmael (Ishmael) or a descendant of Noah (Noah)-Joktan.

The main components of etiquette for the Arabs were the moral and ethical norms of Islam and the so-called «Bedouin Code of Honor» — «Mudawanat Ash-Sharaf al-badawiyah» because the inhabitants of the desert used this code long before the appearance of Islam. «This code envisages such important traits as courage and decency, bravery, generosity, the ability to love, eloquence, and devotion to the word».

The Arabs are characterized by friendliness and hospitality. The Arabs are less introverted than Europeans. They will like to visit, receive guests, and have long conversations. Hospitality is considered one of the main features of Arab countries. Miserliness is considered a disgrace. According to tradition, the door of the house is always open, even for foreigners; the Bedouins are ready to slaughter the last camel to feed the guest.

V SCIENTIFIC CONFERENCE «POLITICAL PROBLEMS OF INTERNATIONAL SYSTEMS AND GLOBAL DEVELOPMENT»

Scientific conference for teachers, PhD students, and Master students who study in the specialty 291 International Relations, Public Communications and Regional Studies, with the participation of the Dean of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology Viktor Glebov, Head of the Department of International Relations Olga Brusylovska, lecturers and guests of the University, took place on May 12, 2022 at the FIRPS ONU named after I. I. Mechnikov. Among the issues considered at the conference were: the analysis of the theory of international relations (O. Konovalenko, D. Poble), main problems of international relations (S. Glebov, A. Zakharchenko, Y. Maistrenko, I. Maksymenko), and foreign policy of the states (E. Chiriac, O. Kondrashova, V. Loziichuk, M. Skrypnyk).

Key words: theory of international relations, problems of international relations, foreign policy of states.